

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΞΕΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

12
1915

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ÉDITIONS

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ ★

BAS. N. GRÉGORIADÈS

E.Υ.Δ. Μ.Σ. Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

ΤΗΣ ΕΝ ΝΑΥΠΑΚΤΙΑΙ ΜΟΝΗΣ ΒΑΡΝΑΚΟΒΑΣ

Ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ συνάδελφος κ. Γεώργιος Σωτηριΐδης ἐξέδωκεν ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ τοῦ 1914 σ. 208 κ. ἐ. ἀξιόλογον, ἀλλ' ἀποκεκρουσμένην ἐπιγραφὴν ἐκ τῆς μονῆς Βαρνάκοβας, καθ' ἣν ὁ ναὸς τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης Θεοτόκου δεδόμηται . . . ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἐπιφερομένης χρονολογίας μηνὶ Σεπτεμβρίῳ Ἰνδικτιῶνος β' ἔτους ,ςψζ'. Μετέγραψε δὲ τὴν χρονολογίαν ταύτην ὁ κ. Σωτηριάδης εἰς τὸ χριστιανικὸν ἔτος 1199, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχομεν μῆνα Σεπτέμβριον, ἐκ τοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτους 6707 πρέπει νὰ φαιρέσωμεν 5509 καὶ οὐχὶ 5508· ἄρα ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε τοῦ 1198. Κατὰ ταῦτα ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονευόμενος πατριάρχης Γεώργιος, ὃν ὀρθῶς ὁ κ. Σωτηριάδης διέγνω ὡς τὸν Ξιφιλινόν, ἔζη ἔτι, καὶ ἐπομένως δὲν εἶνε ἀκριβὲς, ὅτι «ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν θάνατόν του». Αἱ λέξεις μοναστοῦ ἢ μητροπολίτου φαίνονται μοι παρανεγνωσμένα, ἀστοχος δὲ ἡ συμπλήρωσις μητροπολίτου καὶ ἀρχιερέως δὲ Νικολάου τοῦ Μουζάλου. Καὶ αἱ μὲν λέξεις μητροπολίτου καὶ ἀρχιερέως εἶνε ἀσυμβίβαστοι, τὸ δὲ κατόπιον δὲ παρέλειπε.

Μητροπολίτην Ναυπάκτου τῷ 1198 Νικόλαον Μουζάλον (Μουζάλωνα) ἔδεν γινώσκωμεν μέχρι τοῦδε, ἀλλ' εὐδ' ἄλλον τινά. Καί δὲν ἔχομεν μὲν λόγον νάμφισθητήσωμεν τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Σωτηριάδου ὀρθὴν ἀνάγνωσιν τῶν λέξεων ΝΙΚΟΛΑΟΥ—ΤΟΥ ΜΟΥΖΑΛΟΥ, ἀλλ' εὐτος εἶνε πιθανῶς αὐτὸς ὁ πατριάρχης Νικόλαος Δ' Μουζάλων (1147—1151), δι' οἰονδήποτε λόγον μνημονευόμενος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ἀφ' οὗ, ὡς ἄλλοθεν γινώσκωμεν, συνδέεται πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς. Διέλαθε δεῖλα δὴ τὸν κ. Σωτηριάδην, ὡς τὸ ὑπ' αὐτοῦ μὴ μνημονευόμενον ἔμειν «Πρόχειρον σημεῖωμα περὶ Μιχαὴλ Ζωριάνου» ἐν τῇ Ἑπετηρεῖσι Παρνασσῶ Ἔτ. Ζ' (1903) σ. 216 κ. ἐ., εὐ συμπλήρωμα εἶνε τὰ ὑπ' ἐμοῦ γραφέντα ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Γ' σ. 474 κ. ἐ., οὕτω καὶ ἡ μακρὰ πραγματεία μου περὶ τῆς μονῆς Βαρνάκοβας ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. ς' σ. 382 κ. ἐ., ἐν ᾗ μνημονεύονται ἢ τε πρότερον ἤδη ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Graecarum Τόμ. Δ' σ. 337 ὑπ' ἀρ. 8730 ἐπιγραφῇ τῆς Βαρνάκοβας καὶ ἄλλα ἐξ ἐπιγραφῶν σημειώματα ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς μονῆς. Ἐν τούτοις λοιπὸν τοῖς ἐξ ἐπιγραφῶν ὡς τὸ πλεῖστον ἀντιγεγραμμένοις γινομένης διακρίσεως μεταξὺ τῆς κτίσεως πρώτου καὶ δευτέρου ναοῦ, ὃ τε δευτερος ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ὁ ἐσωνάρθηξ λέγονται ἀνεγερθέντες, ἐκεῖνος μὲν τῷ 1148 ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Κοσμᾶ, οὕτος δὲ τῷ 1151 ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Νικολάου Δ', δεῖται οὐδεὶς ἄλλος εἶνε ἢ ὁ Μουζάλων. Τὴν αὐτὴν δὲ διάκρισιν πρώτου καὶ δευτέρου ναοῦ καὶ τὰς αὐτὰς χρονολογίας τῆς κτίσεως καὶ τοὺς αὐτοὺς πατριάρχας εὐρίσκομεν καὶ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθείσῃ ἐπιγραφῇ τοῦ Corpus Inscriptionum Graecarum.

Πρὸς τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης τὸ πρῶτον μέρος παραβάλλοντες τὸ ἐν συνεχείᾳ ἀναγνωσθὲν μέρος τῆς τοῦ κ. Σωτηριάδου, εὐρίσκομεν αὐτὴν κατὰ τὸ πλεῖστον πλὴν τῶν διαφόρων κυρίων ὀνομάτων τελείως συμφωνοῦσαν ὡς πρὸς τὸν τύπον, ἐν μέρει δὲ καὶ ὡς πρὸς τὰς λέξεις.

C. I. G.

Σωτηριάδης

Δεδόμεντε τῇ τοῦ θεοῦ συνεργίᾳ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁ θεὸς καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου παρὰ τοῦ δαιωτάτου μοναχοῦ¹ κυροῦ Ἀρσενίου ἐπι Κοσμά τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου ἔτους , σφπε'.

Ὁ δὲ Β ναὸς διὰ τοῦ μοναχοῦ¹ κυροῦ Ἰωάννου βασιλεύοντος κυροῦ Μανουὴλ τοῦ πορφυρογεννήτου ἐπὶ Νικολάου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου ἔτους σχης [ἰνδ.] ια'.

Δεδόμενται² τῇ τοῦ θεοῦ βοηθείᾳ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁ θεὸς καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου παρὰ τοῦ μοναστοῦ καὶ μητροπολίτου Μύρωνος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου καὶ μεγάλου βασιλέως Ῥωμαίων τοῦ Κομνηνοῦ, οἰκουμενικοῦ δὲ πατριάρχου κυροῦ Γεωργίου . . .
μηρὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. β' ἔτους , σψς'.

Ἡ ἀρχὴ τῶν δύο ἐπιγραφῶν εἶνε ἡ αὐτή. Ἄλλὰ πῶς ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ κ. Σωτηριάδου εὑρεθείσῃ ἐπιγραφῇ ὁ ναὸς ὁ τὸ τρίτον ἤδη ἀνεγειρόμενος παριστάνεται ὡς δομηθεὶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος; Ἡθέλησαν οἱ μοναχοὶ νάπατήσωσιν ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἀναγινώσκοντας τὴν ἐπιγραφὴν; Οὐχὶ βεβαίως. Ἡ λύσις τοῦ αἰνίγματος εἶνε εὐκολος. Ἀκολουθήσαντες καθ' ὄλου τὸν τύπον τῆς ἐτοίμου ἐπιγραφῆς τῆς ἀπομνημονεύσεως τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν κτίσιν, συμπάρελαβον ἀνεπιγνώστως καὶ τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἀντὶ τὰ κάμωσι λόγον περὶ ἀνακτίσεως. Ἀκολουθεῖ κατόπιν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἐπιγραφαῖς ἡ μναία τοῦ ἀνακτίσαντος. Ὁ μοναχὸς Ἀρσένιος τῆς πρώτης κτίσεως, ὁ μοναχὸς Ἰωάννης τῆς δευτέρας ἀνακτίσεως ἀντικαθίστανται, τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῆς τρίτης ἀνακτίσεως, διὰ τοῦ μοναχοῦ ἢ

¹ Μοναχοῦ ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ C. I. G. ἀρχιμανδρίτου κατὰ τὰ ἐν τῷ Νέφ 'Ἑλληνομνήμονι ἰνδ' ἀν. σ. 889.

² Ἐνταῦθα μᾶλλον δεδόμεντε, ὡς ἐν τῷ Corpus, ἀφ' οὗ ἐ κ. Σωτηριάδης ῥητῶς λέγει, ὅτι διώρθωσε τὰς ἀνορθογραφίας τῆς ἐπιγραφῆς, ἐν αἷς καὶ τὸ ἀντὶ αἱ, λαμβανομένου ἢπ' ὄψιν, ὅτι δὲν ἔχομεν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἄλλο χωρίον, ἔχον τὴν εἰσθογγον αἱ.

μοναστοῦ ἔστω Μύρωνος, ὅστις ἔμως ἔξεν εὐνάται νὰ εἶνε ἄμα καὶ μητροπολίτης, διότι, καὶ ἂν ὑποτεθῆ, ὅτι παρητημένος μητροπολίτης ὦν ἐμόναζε, δυσκόλως θάνεφεροτο μετὰ τὴν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον ταπεινὴν αὐτοῦ ἐπιστροφὴν ἢ ἰδιότης αὐτοῦ ὡς πρώην μητροπολίτου καὶ ἐν τοιαύτῃ μάλιστα διατυπώσει. Ἔπεται παρὰ τῷ κ. Σωτηριάδῃ ἡ μνεῖα τῆς βασιλείας, ἐφ' ἧς ἔγεινεν ἡ οἰκοδόμησις, κατ' ἀναλογίαν τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Corpus. Ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος ἀνεγνωσμένου μέρους παρὰ τῷ κ. Σωτηριάδῃ καὶ τῆς χρονολογίας μεσάζουσι δύο στίχοι, ὧν λείψανα μόνον οὐκ ἄνευ ἀμφιβολιῶν ἐν τισιν ἀνέγνωσεν ὁ ἐκδότης. Εἶνε δὲ τὸ ἐν τοῖς στίχοις ἐκείνοις ποτὲ ὑπάρξαν κείμενον οὐ μικρὸν, ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα ἀπὸ τοῦ Δεδόμηται μέχρι τοῦ Γεωργίου ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τρεῖς μόνον στίχους. Τί δ' ἀνέγνω ἐν τοῖς δύο τούτοις ἀφανέσι στίχοις ὁ κ. Σωτηριάδης; Ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦ τετάρτου στίχου ἐν Ε, μετὰ δὲ τι διάστημα μετ' ἀμφιβολίας ΜΗΤΡΟ καὶ ἐν τέλει τοῦ αὐτοῦ στίχου ΝΙΚΟΔΑΟΥ, ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ πέμπτου στίχου ΤΟΥ ΜΟΥΖΑΛΟΥ ΤΟΥ ΚΕ.... Καὶ τὸ μὲν Ε ὑπέλαβεν ὡς ἀρχικὸν τοῦ ἐπωνύμου τοῦ πατριάρχου Γεωργίου, Ξιφιλίνου, τὰ δὲ λοιπὰ συνεπλήρωσεν ὡδε μητροπολίτου καὶ ἀρχιερέως δὲ Νικολάου τοῦ Μουζάλου τοῦ καὶ ἐξάρχου πάσης Αἰτωλίας | καὶ Ναυπακτίας (;). Καὶ τοὺς μὲν λόγους τῆς ὑφ' ἡμῶν μὴ ἀποδοχῆς τῆς συμπληρώσεως ταύτης ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω, ὁμοίως δὲ ἀπαράδεκτον θεωροῦμεν τὴν γνώμην, ὅτι τὸ Ε εἶνε ἀρχικὸν τοῦ ὀνόματος Ξιφιλίνου. Ἀποδεχόμενοι δ' ἀπ' ἐναντίας, ὅτι τὸ γράμμα τοῦτο εἶνε τὸ τελευταῖον τῆς λέξεως νάρθηξ, ἀναφερόμεθα εἰς τὸ ἐν τοῖς σημειώμασι τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς ἀπομνημονευόμενον, ὅτι ὁ ἐσωνάρθηξ ἀνηγέρθη ἐκ βάρθρων καὶ ἐζωγραφήθη ἐπὶ Μανουὴλ μεγάλου βασιλέως τοῦ πορφυρογεννήτου ἐπὶ Νικολάου τοῦ πατριάρχου ἔτους 5798, ἦτοι τρία ἔτη μετὰ τὴν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Corpus ἀναγραφομένην

κτίσιν τοῦ δευτέρου ναοῦ. Τὸ γεγονός λοιπὸν τοῦτο τῆς κτίσεως τοῦ νάρθηκος νομίζομεν, ὅτι ἀνεγράφητο μετὰ τῆς εὐγνώμονος ἀπομνημονεύσεως τοῦ πατριάρχου Νικολάου τοῦ Μουζάλωνος ἐν τῷ κενῷ τῶν δύο στίχων, οἵτινες ἄλλως κατ' ἀναλογίαν τῶν τριῶν πρώτων, τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Σωτηριάδου τελείως ἀναγνωσθέντων, εἶχον χῶρον διὰ πολὺ περισσότερα γράμματα ἐκείνων, ὅσα περιλαμβάνει ἢ ὑπ' αὐτοῦ συμπλήρωσις τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου. Ἄν δὲ εἶνε ὀρθὴ ἡ ἡμετέρα εἰκασία περὶ τοῦ λόγου, δι' ἃν παριστάνεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὁ ναὸς ὡς κτισθεὶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ μνείας τῶν κατα τὸν νάρθηκα ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πατριάρχου Νικολάου τοῦ Μουζάλωνος, οἱ μοναχοὶ τῆς Βαρνάκοβας δύνανται νάπαλλαχθῶσι τῆς μομφῆς, ὅτι ἐφεύδοντο ἢ ἡμνημόνουν τελείως τῆς προτέρας ἱστορίας τῆς μονῆς ἀφ' οὗ ἄλλως καὶ ἐπιγραφᾶς καὶ ἄλλας παραδόσεις περὶ αὐτῆς εἶχον πρὸ αὐτῶν, καθ' ἃ ἀποδεικνύουσι τὰ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων περιωθέντα καὶ ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοθέντα σημειώματα τοῦ ἀρχείου αὐτῶν.

